

Atkurtai Lietuvai – 100 metų

Zarasų „Ažuolo“ gimnazijai – 100 metų

Lietuvos himno žmogus

Pranas Pauliukonis gimė 1904 m. lapkričio 16 d. Varžgalių kaime, Deltuvos valsčiuje, tuometinėje Ukmergės apskrityje. 1922 m. baigė Ukmergės gimnaziją, 1922-1925 m. mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. 1931 m. neakivaizdžiai baigė pedagogikos ir istorijos studijas Vytauto D. univ. teologijos - filosofijos fakultete. 1926 – 1934 m. dirbo pradinėse Ukmergės ir Kėdainių apskričių mokyklose mokytoju ir mokyklos vedėju, nuo 1934 m. mokytojavo Kybartų gimnazijoje. 1937 m. vedė Elžbietą Piešinaitę, savo buvusią mokinę. 1941-44 m. ėjo Zarasų gimnazijos direktoriaus pareigas. 1944 gegužės 22 d. buvo vokiečių suimtas ir išvežtas prievartiniams darbams į Vokietiją. Karui pasibaigus, įsijungė į lietuvių švietimo darbą Perkeltųjų asmenų („dipukų“) stovyklose. 1945-1947 m. buvo savo suorganizuotos Ansbacho progimnazijos direktorius, 1947 - 1948 Eichstatto gimnazijos inspektorius, 1948-1950 Schwabisch Gmündo gimnazijos direktorius. Vėliau išvyko į JAV. Mirė 1970 m. balandžio 29 d. Vorčesteryje, palaidotas Putname (JAV).

Prano Pauliukonio gyvenimą ir veiklą yra aprašęs „Aiduose“ jo bendražygis Antanas Kučas, dalis informacijos yra Lietuvių Enciklopedijos XXI tome.

Pr. Pauliukonis paliko daug raštų. Dalis jų išspausdinti, kiti dar laukia savo eilės. Kaip veiklos žmogus, jis ėmėsi to, kas vienu ar kitu momentu jam atrodė reikalinga. Tik pradėjęs mokytojauti, 1928 paruošė ir išleido II skyriui aritmetikos uždavinyną; 1933 išleido spalvotą karpymo pavyzdžių albumą. 1946 m. Vokietijoje išleido rankraščio teisėmis Lietuvos istorijos santrauką angliškai „The Epi-tome of the Past of the Lithuanian Nation“. Įsitraukęs į švietimo darbą, 1947 – 1948 m. paruošė vidurinių ir naujųjų amžių istorijos vadovėlius. Pradėjęs leisti Lietuvių Enciklopediją, pakviestas senovės istorijos skyriaus redaktoriumi, kruopščiai ruošė visą šio skyriaus medžiagą. Iš ilgesnių enciklopedinių straipsnių paminėtinas apie žydus (LE XXV, 283 - 294); apie žydų gelbėjimą Lietuvoje II pas. karo metu yra paruošęs straipsnį „Tėvynės sargui“. Pedagoginio lituanistinio instituto paprašytas, Pr. Pauliukonis parašė Lietuvos istorijos dėstymo metodiką „Tautos istorijos mokymas“, kurios pagrindinė idėja yra Lietuvos istorijos dėstymas kaip tautinio auklėjimo priemonė, ši metodika išleista rankraščio teisėmis Čikagoje 1963 m.

Tai tikrai ne visi paminėti Pauliukonio darbai, nors sąlygos buvo tikrai nelengvos. Vorčesteryje šeima jau turėjo devynis vaikus. Pranas dieną globojo gausią šeimyną, kol žmoną buvo siuvykloje, vakare pats dirbo šlavėju fabrike. Visas kitas laikas – lietuvybei, pedagogikai, publicistinei, mokslinei, visuomeninei, švietėjiškai, teatro, katalikiškai ir kitai veiklai. Iš kur tiek noro ir jėgų? Reikia pridurti, kad visi Pauliukonių vaikai baigė aukštuosius ar aukštesniuosius mokslus.

Zarasų gimnazijos direktoriumi Pr. Pauliukonis pradėjo dirbti 1941 m. rugpjūčio mėnesį. Pirmąją sovietinę okupaciją nutraukęs „Išlaisvinimo karas“ netrukus palaidojo viltis atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Sovietinį okupantą pakeitė nacistinis. Sovietų laikų netektys 1941 m. viduryje pasipildė 48 žydų tautybės gimnazistų praradimu. Vokiečių okupacinis režimas visai varžė lietuviškų mokyklų veiklą, planavo jas visai uždaryti. Beveik kiekvienas gimnazijos Mokytojų tarybos posėdis prasidėdavo valdžios aplinkraščių skaitymu. Aplinkraščiuose - nurodymai mokytis vokiečių kalbos, švęsti fiurerio gimimo dieną, atlikti darbo prievoles, patiems apsirūpinti kuru žiemai, paruošti kalėdinių dovanėlių vokiečių kareiviams... Tačiau Lietuva turėjo išlikti. Posėdžių

metu direktorius Pranas Pauliukonis kalbėdavo nedažnai, tačiau jo kalbos buvo turiningos, svarios, jose buvo tai, kas buvo svarbiausia to meto žmogaus būčiai.

Iš 1941 m. spalio 14d. Zarasų gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžio protokolo:
Kryžių gražinimas į klases.

„P.Pauliukonis pareiškė, kad Kryžius katalikų gyvenime turi didelės reikšmės. Komunistų laikais kryžiai iš gimnazijos patalpų buvo surinkti ir sudeginti. Dabar norima naujus kryžius pašventinti ir gražinti į klases. Ta proga bus surengta religinė valandėlė su koncertine dalimi...“ *(kalba netaisyta)*.

Sudėtingu, įtemptu to meto laikotarpiu asmenybės darna, tobulėjimas, kilnių siekių kėlimas, žmogiškumas buvo kasdieninės Pauliukonio veiklos gairės.

Iš 1942m. sausio 23 d. Zarasų gimnazijos Mokytojų Tarybos posėdžio protokolo:

1. Gautų raštų skaitymas.

Perskaityti Švietimo Vadybos raštai ir aplinkraščiai:

„Direktorius pasiūlo daugiau dėmesio kreipti į mokinių auklėjimą. Kiekvieno mokytojo pareiga sudrausti vietoje nusikaltusį mokinį, nepaliekant to tiktai auklėtojai, direktoriui ar inspektoriui. Kad pakeltų mokinių darbingumą, mokytojai neturi būti mokiniams nuolaidūs, turi reikalauti, kad dalyką gerai išmokyti. Įvesti griežtesnę kontrolę literatūrinių veikalų skaitymo... Taip pat, kad patys mokytojai galėtų daugiau įgyti žinių auklėjimo klausimais, mokytojų tarybos posėdžiuose patys mokytojai ruoš referatus...“ *(kalba netaisyta)*.

Jeigu pabaigus trimestrą mokytojai išvesdavo virš 20 % neigiamų įvertinimų, tekdavo per Mokytojų tarybos posėdį paaiškinti priežastis. 1942 m. kovo mėn. aiškinosi ir direktoriaus žmona, algebros ir geometrijos mokytoja Elžbieta Pauliukonienė. Ji gimnazijoje su pertraukomis dirbo nuo 1941 m. spalio iki 1943 m. spalio mėn.

Pauliukoniui direktoriaujant Zarasų gimnazijos moksleivių skaičius viršijo 400. Direktorius rūpinosi, kad mokiniai dėvėtų tvarkingus drabužius, būtų švarūs, nepraleidintų pamokų, lankytų būrelius, būtų disciplinuoti. „... **Mokytojams pamokų metu klausti mokinius kuo dažniau, ypač tuos, kuriems gresia trimestre nepatenkinamas pažymys... Visi mokytojai privalo reikalauti iš mokinių taisyklingo lietuvių kalbos mokėjimo.**“ (iš 1942 m. sausio 13 d. gimnazijos MT posėdžio protokolo) *(kalba netaisyta)*.

Prano Pauliukonio artimųjų atsiminimuose yra užfiksuota, kad 1944 m. gegužės 22 d. vokiečių pareigūnai atvyko į gimnaziją atrinkti jaunuolių į karinę tarnybą. Direktorius paprašė vokiečius palaukti jo kabinete, o pats girdi gimnazistus atves, kad nekiltų triukšmas ar pasipriešinimas. Tačiau, pereidamas klases, Pauliukonis mokiniams pasakė, kas vyksta ir liepė bėgti bei slėptis kaimuose. Grįžęs į kabinetą nudavė nustebęs, kad nėra nei vieno mokinio- neva jis buvo mokiniams nurodęs rinktis kabinete, o jie kažkodėl nepasirodė. Okupantai tuo nepatikėjo.

Iš 1944m. gegužės 22 d. gimnazijos MT posėdžio protokolo:

„Priešlėktuvinės gynybos organizavimo reikalai.

Direktorius pranešė, kad nuo š.m. birželio 1d. organizuojama iš moksleivių, turinčių 17 ir 18 metų, savanoriškais principais, priešlėktuvinė gynyba. Moksleiviams, stojantiems į priešlėktuvinę gynybą, teikiamos tokios pirmenybės: jie vienais metais anksčiau, kaip paprastai gaus atestatus, ateity netarnaus kariuomenėje ir turės teisę studijuoti universitetuose.

Nutarta minėtu laiku moksleivius paleisti namo, kad pakviestų tėvus pasitarimui. Pasitarus su tėvais, bus organizuojama savanoriai į priešlėktuvinę gynybą.“ (kalba netaisyta).

Iš protokolo matyti, kad direktorių bandyta apsaugoti ir pateisinti. Aišku, kad nacių pažadai dėl lengvatų gimnazistams tebuvo pigi apgaulė. Nutarimas paleisti mokinius namo pasitarti su tėvais reiškė Lietuvos jaunuolių gyvybių išgelbėjimą nuo žūties Rytų fronte. Tą pačią 1944 m. gegužės 22 d. Pranas Pauliukonis žandarų buvo suimtas. Kalintas Zarasų, Panevėžio kalėjimuose, vėliau išvežtas priverčiamiesiems darbams į Vokietiją, penkis metus praleido „dipukų“ stovyklose, kol galiausiai atsidūrė JAV.

Pranas Pauliukonis – mūsų gimnazijos direktorius 1941-1944 m. Tai žmogus švietėjas, šviesuolis, spindėjęs ir Zarasų krašto žemėje. 1970 m. laidojant šį Lietuvos sūnų pamaldos buvo užbaigtos Lietuvos himnu: ne vienas pamaldų dalyvis, pasak Antano Kučo, išsireiškė, kad himno žodžiai tikrai atitiko Pauliukonio veiklą ir gyvenimą.

Rimantas Bazaras

Nuotraukos iš Zarasų krašto muziejaus fondų;

1. Pr. Pauliukonis 1930 m.
2. Zarasų gimnazijos abiturientų šimtadienis 1943 m. Centre direktorius Pr. Pauliukonis

